

A finn nyelv hangarchívuma

A finn nyelv hangarchívuma (Suomen kielen nauhoitearkisto) jelenleg feltehetően a világ legnagyobb nyelvtudományi hangfelvételtára, amelynek gyűjteményeiben mindent egybevéve csaknem 20 000 órányi felvétel található. Mivel a magyar nyelvészek is folytonosan érdeklődést mutattak az archívum iránt (legutóbb a magyar Művelődési Minisztérium ösztöndíjasaként is tapasztalhattam ezt Debrecenben, Budapesten, Pécsen és Szombathelyen, 1983 februárjában—áprilisában), ezért célszerűnek látszik röviden beszámolni az archívum céljairól és működéséről, valamint technikai kérdéseiről.¹

A Finn Nyelv Hangarchívumának alapítója Pertti Virtaranta, a Helsinki Egyetem nyugalmazott finn nyelvi professzora. Virtaranta az 1940—1950-es évtized fordulóján Svédországban, a finn nyelv lektoraként ismerkedett meg a születőben lévő nyelvtudományi célú hanganyaggyűjtéssel, és az 50-es években kezdte tapasztalatait a finnországi viszonyokra alkalmazni. Másrészt a nyelvjáráskutatók Finnországban is észrevették, hogy még mindig hallható — bár egyre csökkenő mértékben — a régi, múlt századi nyelvállapotot képviselő nyelvjárás. A nyelvjárások terén sajátos problémát jelentettek továbbá az úgynevezett áttelepített lakosság által beszélt nyelvjárások, amelyeket a második világháború előtt a Karjalai-szorosban használtak; másrészt pedig a karjalai nyelvnek az a változata, amelyet Finnországban néhány járásban, a határmenti Karjalában beszéltek. Ezeket a területeket a háború után Finnország átengedte a Szovjetunióknak, és csaknem 500 000 főnyi lakossága Finnországba települt át. Az 1950-es években az általuk beszélt nyelv, mind a karjalai, mind a finn, a finn nyelvjárásokba való gyors beolvadás állapotában volt, ezért megmentése a jövődő kutatások számára sürgős és elengedhetetlen volt. — Ezekről a különböző indítékoktól vezérelve alapították meg 1959 februárjában a Finn Nyelv Hangarchívumát a Helsinki Egyetem finn nyelvi intézetének kebelén belül. Az archívum vezetését a finn és a közeli rokon nyelvek kutatóiból álló testület látta el. A pénzügyi támogatást az egyetemen kívül az Oktatási Minisztérium és több alapítvány, valamint számos te-

¹ Ez a tanulmány a Finn Nyelv Hangarchívumának munkatársaként szerzett tapasztalataimon és az alábbi kiadványokon alapul: JAAKKO YLI-PAAVOLA, Vuosikymmen kielen nauhoitusta. Tietolipas 60. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Vammala, 1970. PERTTI VIRTARANTA, Das finnische Tonbandarchiv — Geschichte und Gegenwart. A Heutige Wege der finnischen Dialektologie c. munkában. Studia Fennica 24. 1981. A Finn Nyelv Hangarchívumának magyar anyagáról KERESZTES LÁSZLÓ Magyar anyag Helsinkiben a finn hangarchívumban c. cikkében számolt be sokrétűen a Magyar Nyelvjárások XXV. kötetében (Szerk.: Sebestyén Árpád. Debrecen, 1983).

lepülés és járás biztosította. A különböző szervezetek támogatása azt is jelezte, hogy a nagyközönség nagyon is érdekeltnek érezte magát a hazai nyelvjárások megmentésében, és hajlandó volt ennek javára akár anyagi áldozatot is hozni. Az utóbbi években az archívum a Finnországi Nyelvek Kutatóközpontja (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus) szervezetéhez tartozva az egyetem és a kutatóközpont közös vállalkozásaként működik.

A Finn Nyelvi Hangarchívum tevékenysége viszonylag széleskörű. Fő feladata — röviden szólva — finn és rokon nyelvi anyagok hangszalagon való összegyűjtése és megőrzése a kutatás és az egyetemi oktatás számára.

A finn nyelvi gyűjtés

A finn nyelvi gyűjtés terén a fő hangsúly — az alább említendő okok miatt — a legutóbbi évekig a finn nyelvjárásokra helyeződött. Már az archívum alapításakor a nyelvjárásgyűjtés céljaként azt tűzték ki, hogy minden finn nyelvű járásból — számuk akkor 475 volt — kb. 30 órányi szöveget kell magnetofonszalagra felvenni. (Svéd nyelvjárásaink gyűjtéséről a svéd nyelv kutatói gondoskodnak, akikkel az archívum nagyon jó együttműködésben áll.) Úgy vélték, hogy az ilyen terjedelmű szövegek megbízható képet adhatnak még a ritkább alak- és mondattani jelenségekről is. Napjainkra ezt a célt az archívum nagyjából elérte. Nem minden járásban készült ugyan 30 órányi felvétel: egyes kisebb településeken nem lehetett elég adatközlőt találni. Másrészt a délnyugat-finnországi nyelvjárások gyűjtését részben a Turku Egyetem finn nyelvi intézete végezte, ahol több mint 2000 órányi nyelvjárási felvételt őriznek. Néhány járásból azonban figyelemre méltóan nagy, 60—70 órányi anyag gyűlt össze. Ezek a járásek területüket vagy lakóik számát tekintve az átlagosnál jóval nagyobbak, illetőleg nyelvjáráshatáron találhatók, azaz a járás különböző részeiben más-más nyelvjárást beszélnek. Az átlagosnál több felvétel készült az áttelepült lakosság nyelvjárásaiból is, ha jó adatközlőket sikerült találni. A járásonkénti 30 óra magnetofonfelvétel az évek folyamán nagyjából valóban elegendőnek is bizonyult.

Finn nyelvjárásokat Finnország határain kívül is gyűjtött az archívum, mégpedig Svédországban Värmlandban és Nyugat-Pohjanmaaban (a svéd Norrbotten), Észak-Norvégiában Ruijában (a norvégiai Finnmarken) a Jeges-tenger partján, valamint Inkeriföldön, Észak-Amerikában és Ausztráliában.

A svédországi Värmlandba a 17. században Savóból költöztek át nagyobb csoportokban finnek. A värmlandi erdők elszigeteltségében megőrizték nyelvüket és kultúrájukat egészen az 1930-as évekig (nyelvük archaikus savói nyelvjárás volt, amelyet Finnországban már akkor sem lehetett hallani), egyesek pedig egészen az 1960-as évekig is. Napjainkra a värmlandi finn már kihalt, így magnetofonszalagra vétele valóban az utolsó pillanatban történt. A felvételeket az 1950-es években és a 60-as évek elején készítették, adatközlőként már csak néhány személyt lehetett megkérdezni. A värmlandi finnből 47 órányit őriz az archívum.

A svédországi Länsipohja finn nyelvű lakossága régi eredetű: véletlenszerű, hogy amikor 1809 után meghúzták a Svédország és Finnország közti határt, éppen finn

nyelvű területen haladt át. Az észak-svédországi finn nyelvjárásokat — részben a svéd—finn kulturális alapítvány pénzügyi támogatásával — rendszeresen 1965 óta gyűjtik. Jelen pillanatban 342 órányi felvétel áll az archívumban a kutatók rendelkezésére erről a területről.

Észak-Norvégiába leginkább Észak-Finnországból vándorolt át finn népesség, kis számban már a 17. századtól kezdődően, erőteljesebben pedig a 19. század második felének ínséges esztendei után. A vándorlási folyamat a 20. század elején fejeződött be. Napjainkban az idősebb nemzedék — s részben a fiatalabbak is — még beszél finnül, de néhány évtized múlva nyilvánvalóan az észak-norvégiai finnek is a kihalás lesz a sorsa. A Finn Nyelv Hangarchívuma 1964 óta gyűjti a norvégiai finn nyelvjárásokat. Különösen 1971-ben és 1972-ben folyt erőteljesen a munka, amikor az archívum munkatársainak 2—2 fős csoportja négy ízben tett gyűjtőutat ezen a területen. A kutatók akkor a Jeges-tenger partján lévő minden finn településen készítettek felvételeket. A ruijai nyelvjárásokból 377 óra anyag található az archívumban.

Az inkeri finn nyelvjárásokat Inkeriföldön, nagyjából Leningrád környékén beszélik. Ezek leginkább a Karjalai-szorosban a második világháború előtt beszélt nyelvjárásokhoz állnak közel. Inkeriföldön nem sikerült rendszeres gyűjtőmunkát végezni, sok felvétel készült azonban a második világháború idején Finnországba és Svédországba áttelepült inkeriekkel. A háború alatt Finnországba került 55 000 inkeriből az országban maradt kb. 8000, ezeknek a fele később Svédországba költözött. Az inkeri nyelvjárásokból az archívum kb. 200 órányi felvételt őriz.

Észak-Amerikába (az USA-ba és Kanadába) a 19. század második felében, sőt még századunkban is települtek át finnek. Az amerikai finn nyelv gyűjtésében különösen Pertti Virtaranta végzett jelentős munkát, de néhány más kutató is járt gyűjtőúton az archívum ösztöndíjasaként ezen a távoli munkaterületen. Az adatközlők általában első vagy második nemzedékbeli amerikai finnek voltak. Az archívum gyűjteményeiben összesen 621 órányi amerikai finn anyag található.

Az ausztráliai finn nyelvből 47 óra különböző időben gyűjtött felvétel van a hangarchívumban. Ezek különböző kutatóktól származnak, akik valamilyen okból Ausztráliában dolgoztak.

1982 végén a hangarchívum összesen 14 558 órányi finn nyelvjárási anyagot őrzött.

A nyelvjárások mellett a Finn Nyelv Hangarchívuma az 1960-as évek közepétől más beszélt nyelvváltozatokat is gyűjtött: városi nyelvet, ifjúsági nyelvet, köznyelvelsülő nyelvjárásokat. Ezek a vállalkozások nagyrészt kísérletek voltak, és egyben felkészülést is jelentenek olyan újfajta anyagok gyűjtésére, amelyek a későbbiekben az archívum számára nyilvánvalóan széles munkaterületet biztosítanak. A városi és az ifjúsági nyelvből Helsinkiben, Tamperében, Porvoóban, Kotkában, Haminában, Kuopióban, Varkausban és Riihimäki-ben készültek felvételek. Közülük legalapvetőbb a Helsinkiben beszélt nyelv rögzítését vállaló kezdeményezés. A Terho Itkonen, Heikki Paunonen és Pentti Leino vezette kutatócsoport összesen 200 órányi anyagot vett fel magnetofonszalagra. Az adatközlőket statisztikai módszerekkel úgy választot-

ták meg, hogy három különböző korosztályt, három szociális csoportot és két lakótelepet képviseljenek, s a nők és a férfiak száma azonos legyen.

A Jyväskyläi Egyetemen Heikki Leskinen vezetésével működő munkacsoport azt vizsgálja, hogy a Karjalai-szoros áttelepült lakosságának nyelvjárása milyen módon olvad be új környezetük nyelvébe. A kutatómunka számára Heikki Leskinen irányításával az archívum 1972-ben 76 órányi felvételt készített az áttelepült lakosság által beszélt nyelvről. Az adatközlők eltérő korú, különböző karjalai-szorosbeli járásokról származó személyek voltak. A kutatóközpontok olyan karjalai-szorosbeli falvak, amelyek lakosai viszonylag egységes területre települtek át, s új lakóhelyükön is faluközösséget alkotnak.

Az egyéb beszélt nyelvváltozatokból összesen 537 órányit őriz az archívum.

A nyelvjárásokon és más beszélt nyelvi változatokon kívül az archívum gyűjteményében a nyelvi anyagoknak egy harmadik típusa is képviselve van: a művelt köznyelv, vagyis az a beszélt nyelvváltozat, amely nagyon közel áll az irodalmi nyelvhez. (Megemlítendő, hogy a finn beszélt nyelv és az irodalmi nyelv között napjainkban jelentős különbség figyelhető meg.) Ehhez az anyaghoz tartoznak többek között a finn írókkal készített interjúk, amelyek javarészt a Helsinki Egyetem finn irodalmi intézetével közös munkában készültek. Egyes írók nagyon is hosszasan beszéltek: Mika Waltarival például közel 30 órás interjút készített Ritva Haavikko, Väinö Linnával pedig Pertti Virtaranta 50 órát beszélgetett. Az írókkal készült riportok összesen mintegy 700 órát tesznek ki. — A művelt finn köznyelvi anyagok közé tartoznak továbbá a különböző kulturális események hangfelvételei. Hangszalagra vette például az archívum 1974 óta a Helsinki Egyetem valamennyi professzorának székfoglaló előadását és az azt követő kötetlen, kávézással egybekötött gyűléseket, amelyeken az új professzort humoros szavakkal bemutatják kollégáinak. Mindent egybevéve művelt köznyelvi szövegből — amelyeket az archívum rendszerében „kultúrtörténeti felvételek”-nek neveznek — 1982 végén 2105 órányi volt található a gyűjteményben.

A rokon nyelvek gyűjtése

Az archívumnak alapításától kezdődően feladatai közé tartozott a rokon nyelvek hangszalagon történő gyűjtése is. A rokon nyelvek gyűjtésének lehetőségeit jelentősen bővítették a Finnország és a Szovjetunió, illetve a Finnország és Magyarország között megkötött kulturális egyezmények. Jelenleg az archívum gyűjteményeiben minden uráli nyelv képviselve van, például még a napjainkra már kihalt kamassz-szamojéd is. A balti finn nyelvek közül legtöbb felvétel — 1296 óra — a karjalaiból található az archívumban. A karjalai anyag legnagyobb részét Helmi és Pertti Virtaranta gyűjtötte a Szovjetunióba tett nagyszámú kutatóútja alkalmával. Ők Szovjet-Karjalán kívül — amely közvetlenül Finnország keleti határa mellett fekszik — a kalinyini területen (a korábbi tveri Karjalában), Moszkva környékén is végeztek gyűjtéseket. (A kb. 90 000 szovjetunióbeli karjalaiból a kalinyini területen összesen mintegy 60 000 él.)

Az archívumban szűk, de a nyelvjárásokat területileg jól képviselő észti anyag található — s emellett némi köznyelvi szöveg is: összesen 84 órányi felvétel. Az észti anyagot részben észti kutatók gyűjtötték. Sok felvételt készített Seppo Suhonen is, aki a Helsinkii Egyetemen a balti finn nyelvek professzora; ő egyébként a lív és a vót nyelvek gyűjtésében is jelentős munkát végzett.

A távolabbi rokon nyelvek közül a legtöbb felvételt a lappról őrzii az archívum, ami természetes is a földrajzi közelség miatt. Minden olyan területről gyűjtöttek lappot, ahol csak beszélük: Finnországból, Svédországból, Norvégiából és a Szovjetunióból. A munkában számos kutató vett részt, a gyűjteményt leginkább Samuli Aikio, Helvi Nuorgam, Erik von Hertzen, Terho Itkonen, Mikko Korhonen, Pirjo Rissanen, Lea Laitinen és Pekka Sammallahti gazdagította. Az archívumban összesen 503 órányi lapp szöveg található.

A távolabbi rokon nyelvek közül a lapp után a magyarról őrzii a legtöbb felvételt, 1982 végén összesen 141 órányit. A magyar anyag tartalmáról Keresztes László a már fent említett cikkében számolt be. Megállapíthatjuk, hogy csaknem minden megyéből őrzii nyelvjárási anyagot az archívum, Győr-Sopron, Fejér és Békés kivételével; képviselve vannak továbbá a csehszlovákiai, romániai és jugoszláviai magyar nyelvű területek is. Interjúk készültek különböző írókkal, költőkkel (többek között Illyés Gyulával, Juhász Ferencsel, Képes Gézával, Weöres Sándorral, Károlyi Amyval, Örkény Istvánnal, Mészöly Miklóssal). Magnetofonra vették a kulturális élet különböző személyiségeinek, különösen nyelvészeknek az előadásait, illetve a velük folytatott beszélgetéseket (Papp István, Bárczi Géza, Ortutay Gyula, Bálint Sándor, N. Sebestyén Irén, Németh László, Kodolányi János, Balázs János, Benkő Loránd, Lakó György, Lőrincze Lajos, Hajdú Péter, Kálmán Béla, Sebestyén Árpád, Bereczki Gábor stb.).

A többi távolabbi rokon nyelvből változó mennyiségű felvétel található az archívumban: a zürjénből pl. 52 óra, a votjából mindössze 3. A távolabbi rokon nyelvek gyűjtését ezideig nem volt mód rendszeresen megszervezni, de minden rokon nyelvi területre induló kutatót megpróbál felkészíteni az archívum a magnetofonos gyűjtésre. A nem szakemberek segítségét is szívesen fogadjuk: a Finn Rádió főkommentátora, Unto Miettinen például nagyon sok, riportútján készített finnugor anyagot átadott az archívumnak.

Az uráli nyelveken kívül az archívumban — főleg oktatási céllal — kb. 50 nyelvből őrzii rövid mutatványokat: legtöbbet az indoeurópai, tatár, sémi-hámi nyelvekből, de vannak köztük India, Afrika és Dél-Amerika ősi nyelveiről készült felvételek is.

1982 végén a Finn Nyelv Hangarchívumának gyűjteményei nyelvenként az alábbiak szerint oszlottak meg:²

² Lásd Suomen kielen nauhoitearkiston toiminta vuonna 1982 (az archívum jelentése). Helsinki, 1983.

finn	
nyelvjárások	14 558 óra 45 perc
más beszélt nyelvváltozatok	537 óra 20 perc
kultúrtörténeti felvételek	2 105 óra 50 perc
inkeri	49 óra 25 perc
karjalai	1 296 óra 10 perc
lúd	85 óra 55 perc
vót	46 óra 40 perc
vepsze	58 óra 15 perc
észt	84 óra 45 perc
lív	54 óra 25 perc
lapp	503 óra 55 perc
mordvin	22 óra 50 perc
cseremisiz	9 óra 45 perc
zürjén	52 óra 35 perc
votják	3 óra 5 perc
osztják	10 óra 5 perc
vogul	11 óra 5 perc
magyar	141 óra 50 perc
szamojéd nyelvek	13 óra 30 perc
más nyelvek	188 óra 30 perc
összesen	19 834 óra 40 perc

A gyűjtés technikája

A nyelvjárási anyagnak nagyjából a felét az archívum munkatársai és vezető-ségének tagjai gyűjtötték össze. A munkatársak fő feladata nyaranta éppen a nyelv-járásgyűjtés volt. Egyedül vagy legfeljebb két fős csoportokban személygépkocsival járták be az ország különböző részeit. Mivel a nyelvjárások gyűjtése az első pillanattól kezdve nagyon sürgős volt, és a feladatul kitűzött célok igen magasak voltak, az archívum rendkívüli ösztöndíjasokat is alkalmazott a terepmunkára. Ezeket fiatal kutatók vagy a tanulmányaik során kitűnt egyetemi hallgatók közül választották ki. Az ösztöndíjas feladata általában 30 órányi anyag felvétele volt. Ezt szülőfalujában vagy a szomszéd faluban készítette el, mindenesetre olyan területen, amelynek nyelv-járáását jól ismerte. Az először gyűjtő ösztöndíjasok számára egyhetes tanfolyamokat szerveztek nyári egyetemi formában, amelyek során megtanulták a terepmunka technikáját, és gyakorlati gyűjtőmunkát is végeztek. A gyűjtés legélénkebb éveiben nyaranta harmincnál is több ösztöndíjas járta az országot. Az általuk gyűjtött felvételek teszik ki az archívum nyelvjárási anyagának másik felét.

A továbbiakban a Finn Nyelv Hangarchívumának gyűjtési és archiválási technikájáról, valamint néhány egyéb technikai kérdésről szólok. Főleg a nyelvjárási gyűjtések során szerzett tapasztalataimra támaszkodom, amelyeknek legnagyobb része természetesen más jellegű magnetofonfelvételek készítésekor is hasznosítható.

A nyelvjárási felvétel legfontosabb szakasza az adatközlő kiválasztása. A hangarchívum nyelvjárási gyűjtőprogramja azt a nyelvállapotot igyekszik megragadni, amely vidéken a századforduló táján uralkodó, s az egyes településeken viszonylag egységes volt. Ezt a nyelvet csak a legidősebb nemzedék beszéli, de az sem tiszta állapotában. Az adatközlő-jelöltekkel ezért kis ideig beszélgetnünk kell, hogy meghallgathassuk beszédüket.

Hol lehet egyáltalán alanyokat találni? A legjobb módszer az, ha mindjárt abban a faluban kérdezősködünk, amelynek a nyelvjárását szalagra akarjuk venni. Jó ismeretforrás a bolt, ha van egyáltalán az adott helyen. Az eladóktól és a vevőktől érdeklődni lehet, kik azok a 70—80 éves öregek a faluban, akik egész életüket itt töltötték, és lehetőleg még jó mesélők is. A kutatónak rövidesen kész a listája a lehetséges adatközlőkről. Az ilyen helyszíni kérdezősködésnek az is előnye, hogy megkímél a fölösleges járkálástól, hiszen a falubeliek tudják azt is, otthon van-e az illető, vagy esetleg például nem nagyon beteg-e ahhoz, hogy interjút készítsünk vele.

Néha nehéz megmagyarázni a falubelieknek, hogy tulajdonképpen milyen nyelvjárási adatközlőket is keresünk. A helybeliek gyakran például olyan személyeket ajánlanak, akik a községi közéletben sűrűn szerepelnek, akik a helyi ünnepeken olyan nyelvjárási stílusban szoktak előadni darabokat, amely tulajdonképpen stilizált nyelvjárás, s amelyet a valóságban nem is beszélnek. A hangarchívum eszményi adatközlője másfajta: ez csak egyetlen nyelvi rendszert birtokol, a saját anyanyelvjárását; de azt hajlékonyan, kifejező módon használja. Ilyen embereket Finnországban még az 1980-as években is lehet találni: „a vidék csöndesei” közt, távol a nyilvánosságtól élnek.

Amikor a gyűjtő azután megérkezik a házba, ahol az adatközlő-jelölt lakik, természetesen bemutatkozik, és beszélgetni kezd az idős emberrel. A felszerelését az autóban vagy mindenestre a házon kívül célszerű hagynia. Így aztán ha az ajánlott személy valamilyen ok miatt nem felel meg adatközlőnek, könnyű visszakoznia anélkül, hogy kínos helyzetet okozna. A gyakorlott gyűjtő rövid beszélgetés után meg tudja állapítani, hogy az adott személy nyelvjárásilag, illetve szellemi és testi erejét tekintve alkalmas-e adatközlőnek. Ha nem, megköszöni a beszélgetést, minden jót kíván, és távozik. Ha azonban az eredmény kedvező, kezdődhet a felvétel előkészítése.

A gyűjtő röviden elmondja, hogy felvételt szeretne készíteni; engedélyt kér rá, amit általában minden további nélkül meg is kap. A felvételkedészítés megtagadása az archívum munkájában részt vevők tapasztalata szerint igen ritkán fordul elő. Különböben semmi értelme sincs hangsúlyozni, hogy érdeklődésünk tárgya éppen az adatközlő nyelve, nyelvjárása, mivel ez megzavarhatja, megbéníthatja őt. A legjobb csupán annyit mondani, hogy régi dolgokat, munkamódokat stb. szeretnénk feljegyezni. Az ilyen magyarázat szinte mindenki számára teljesen elegendő. A beszélgetés célját természetesen pontosan meg kell világítani, ha az adatközlő erről kérdezősködik. — Ha az adatközlőt megfelelőnek találtuk, és a felvételre az engedélyt megkaptuk, az idő további vesztegetése nélkül munkához kezdünk. A felvételkedészítést nem érdemes próbálgatni, gyakorolni, mert könnyen úgy járhatunk, hogy a mesélő legjobb

történetei lemaradnak a hangszalagról, mivel megismételve már gyakran elveszítik varázsukat.

Alkalmi stúdióknak lehetőleg csendes kis szobát válasszunk, leginkább olyat, amelyben a falon textilanyagok vannak. Gyakran az adatközlő saját szobája a legmegfelelőbb, hiszen ez számára ismert, biztonságos hely.

A felvétel készítőjének az adatközlővel kettesben kell maradnia. Ez mind a szoros kapcsolat megteremtése, mind a zavaró tényezők kiküszöbölése végett fontos. Ha lehetséges, a családtagok se hallgassák a beszélgetést, még a gyerekek sem, mivel nekik különben sincs türelmük sokáig csöndben ülni. Minden külső zajt próbáljunk meg kiszűrni. A nyitott ablakot csukjuk be, hogy ne hallatsszon a felvételen a gyerekek kiabálása, a kutya ugatása vagy az országút zaja. Kérjük meg a házigazdánkat, hogy állítsák meg az órát vagy vigyék ki a másik szobába.

A kérdező és az adatközlő egy étkezőasztal magasságú asztalnál helyezkedjen el, vagy egymással szemben vagy a szomszédos oldalak mellett, úgy hogy a másikhoz beszélve ne kelljen a fejüket elfordítaniuk. Kettejük közé kerül a mikrofon. Helyezzünk alá valamiféle puha anyagot, például szivacsdarabot, hogy ezzel is védjük a zajoktól, zörejektől. Az asztalról tegyük félre az újságokat, szemüveget, ollót, orvosgösisvegeket, énekeskönyvet és más ott heverő tárgyakat, amelyekkel babrálva az adatközlő zajt kelthet az érzékeny mikrofonban. Figyelembe kell venni azt is, hogy a mikrofon helyes távolságra legyen az adatközlőtől (az ún. dinamikus mikrofonok esetében ez 30—50 cm).

A magnetofont máshova kell tenni mint a mikrofont, és elég távolra ahhoz, hogy a készülék zaja a mikrofonon keresztül ne kerüljön rá a szalagra. A magnetofon általában a gyűjtő mellé a padlóra vagy egy székre kerül. Így a készülék mindig a felvételkészítő keze ügyében van, s ugyanakkor eléggé távol az adatközlőtől, hogy ne zavarja őt.

A felvételkészítést tapintatosan, de határozottan végezzük. A zajok és egyéb zavaró tényezők kiküszöbölése talán kisszerűnek tűnő dolgok elvégzését követeli meg, de figyelembe kell vennünk, hogy a felvételeket a későbbiekben le is kell jegyeznünk. A helyszínen figyelmen kívül hagyott zajok, például az óra ketyegése, percről percre ismétlődve zavarja a lejegyzőt, s mindez megnehezíti a lejegyzést, s ráadásul megnyújtja a rá fordított időt. — Természetesen nem mindig sikerül eszményi feltételeket teremteni. A felvételeket néha padláson, szaunában, fűskamrában, csűrben, pajtában, szérűskertben, kerti hintaszékben vagy a kaszálón sikerül elkészíteni. Mégis mindig törekednünk kell arra, hogy a fölösleges zajokat minél jobban kiküszöböljük.

A Finn Nyelv Hangarchívuma nyelvtudományi hanganyaggyűjtésének az a célja, hogy lehetőleg szabad, spontán beszéd kerüljön hangszalagra, olyan hiteles szöveg, amelyet a beszélgetés módszerével és a technikailag kifogástalan eredményre törekvéssel el lehet érni. A gyűjtőnek inkább érdeklődő hallgatónak kell lennie, mint kérdezőnek. Természetesen irányítania is kell az adatközlő elbeszélését, ugyanakkor nem szabad makacsul sürgetnie a választ az olyan kérdésekre, amelyekkel a beszélgető-

társ — úgy tűnik — nincs tisztában. A gyűjtőnek törekednie kell az adatközlő bizalmának megnyerésére azzal is, hogy tisztelettel viszonyul az általa elmondottakhoz, és hogy végig hagyja mondani a mondandóját.

A gyűjtőnek meg kell tanulnia mellőzni mindenféle „igen, igen; úgy, úgy”-féle helyesléseket, amilyeneket a felvételkészítésben gyakorlatlanok sűrűn használnak anélkül, hogy észrevennék. Később, a szalagot hallgatva, különösen pedig a szöveg lejegyzésekor ezek bosszantóak lehetnek. A természetesség szempontjából is teljesen fölöslegesek. A helyeslést kitűnően ki lehet fejezni igenlő bólintással, az érdeklődő hallgatást pedig kifejező mimikával. A beszélő természetes dolognak tartja a kérdező szótlanóságát, ha látja, hogy figyelmesen hallgatja őt.

Amikor a felvételt elkezdjük, először is a szalagra olvassuk az adatközlő pontos személyi adatait. Ez a következőket jelenti: a teljes nevét, azaz mindegyik keresztnévét, családi nevét, adott esetben a korábbi családi nevét is. Születési idejét napnyi pontossággal, születési helyét a falu, esetleg a ház nevének említésével rögzítjük. Utána elmondjuk röviden az adatközlő életrajzát, elsősorban az esetleges lakóhelyváltoztatásokat, a pontos évvel és az ott eltöltött idővel együtt. A felvétel készítésének időpontja és helye szintén megemlítendő, az utóbbit lehetőleg a ház nevével is jelezzük. A felvétel készítőjének nevét is célszerű a szalagra mondani.

A bemutatás legyen természetes, ne érződjön hivatalosnak. Ha az adatközlő túlzottan bizalmatlan vagy a beszélgetés kezdetben nagyon merev, bizonytalan az adatokat utólag is rá lehet olvasni a szalagra, de ebben az esetben ne feledjünk üres helyet hagyni erre a célra a felvétel elején. Természetesebbé tehetjük a bemutatást úgy is, hogy a személyi adatokat már a felvételt megkezdve kérdezzük meg, ráadásul így észrevétlenül át lehet siklani magára a beszélgetésre is.

A szövegek témaköre nincs meghatározva. A Finn Nyelv Hangarchívuma a nyelvtudományi felvételek azonos minta szerinti készítésére — több külföldi archívumtól eltérően — nem törekszik. Már maga a kötetlen interjúforma is nagyon változatos anyagokat eredményez. Csupán a gyűjtő személyes kérdezési szokásai teremtenek valamiféle egységet. A helyes témaválasztásnak a felvételek összessége szempontjából mégis nagy jelentősége van. Az összegyűjtött anyagnak egyrészt tartalmaznak és régi eredetűnek, másrészt pedig természetes, szabad beszédnek kell lennie.

Az első kérdéseket célszerű az adatközlő személyével kapcsolatban feltenni, például gyerekkoráról vagy életének fordulópontjairól kérdezni. Ezekre még a félénk, az ismeretlentől tartó adatközlő is tud valamit válaszolni. Ugyanakkor a gyűjtő számára is világossá válik, milyen az adatközlő életmódja, milyen jellegű munkákat végzett életében: azaz milyen dolgokról tud beszélni. A beszélgetést valamilyen tárgyas témával érdemes kezdeni. A nép anyagi kultúrája terén bőséges lehetőséget kínál a régi paraszti kultúra, amelyről hosszasan lehet kérdezősködni.

A beszélgetés során gyorsan kiderül, hogy az adatközlő a szellemi hagyományoknak is jó ismerője-e; ezt néhány óvatos közbekérdezéssel is ellenőrizni lehet. Ha igazolódik feltevésünk, új, általában igen sokoldalú nyelvi anyagot eredményező témakör következhetik. Kitérül a hiedelmek, álmok, történetek és varázslatok világa.

A túl általános kérdések, különösen a beszélgetés elején, meglephetik az adatközlőt. Ki ne találná furcsának elsőre az ilyenféle kezdéseket: „Most meséljen valamit a gyermekkoráról!” Sokkal jobb valamilyen konkrét dolgot kérdezni, legyen az akár a következő: „Milyen házuk volt gyerekkorában?” Az ilyen kérdés után még a bántótalانبb adatközlő is jól el tudja kezdeni a mesélést.

Az adatközlő hosszú, s különben folyamatos, jó elbeszélését is ki kell egészíteni újabb kérdések segítségével. Ez a kérdezőtől aktív figyelmet követel meg. Nem szabad túlságosan mélyen belemerülnie a jegyzetelésbe, s akkor sem szunyókálhat, ha az adott járásban már sokszor hallott dologról van szó. A figyelmes kérdező sok mindent kibonthat a jelentéktelen témából is, s logikusan, észrevétlenül képes egyik dologról a másikra áttérni. A témáról témára történő önkényes ugrálás ugyanis nagyon elfárasztja a mesélőt, és így a vele való beszélgetés és az ismeretség rövid lesz.

Az idősebbek kérdezgetésében nem szabad túl gyors tempóban haladni. Hagyni kell, hogy közben az adatközlő a gondolatait összeszedje. A magnetofont azonban nem szükséges és nem is érdemes megállítani. Néhány fél perces szünet semmit nem jelent. Alapelvünk az is, hogy a rosszul sikerült kérdéseket és más hasonlókat nem szabad a szalagról letörölni.

A feladatának megfelelni képes gyűjtő biztosan megbirkózik a szokásos menetű felvételt félbeszakító mindenféle meglepetéssel, ha az nem technikai jellegű hiba. Ha például az adatközlőt telefonhoz hívják, vagy a szomszéd tér be valami apró dolgot elintézni, általában nem szükséges a magnetofont azonnal megállítani. Az ebéd utáni álmából felébredt kisgyerek csendesítésének vagy a macska, kutya udvarra eresztésének szalagon való megörökítésével — akaratlanul is — gyakran kitűnő dajkanyelvi felvételeket is készítünk.

A beszélgetések időtartama nincs meghatározva. A tapasztalt gyűjtő egy személytől legalább egy-egy órányi anyagot vesz fel. Rövidebbre csak kivételes esetekben sikerül a felvétel. Az átlagos adatközlő fáradtság nélkül 1—2 órát tud beszélni. A 3—5 órát mesélők már ritkábbak; az archívum anyagában egy 7 órás beszélgetés a csúcstartó.

A Finn Nyelv Hangarchívuma felvételeinek döntő többsége 9,5 cm/s szalagsebességgel készült, amelyet a nyelvi jellegű gyűjtésekhez elegendőnek tarthatunk. Ha a felveendő anyag különösen értékes és fonetikai vizsgálatra is alkalmas, akkor esetleg 19 cm/s sebességgel készül a felvétel.

Az archívum magnetofonkészülékei csaknem kivétel nélkül kétsávosak, azaz olyan készülékek, amelyek a felvétel készítésekor a szalag mágneses felületének csak a felét használják. Egyetlen szalagra így tehát két egymás melletti felvétel fér rá. A teljes sáv szélességű felvételek, amilyeneket a stúdiókban kizárólagosan készítenek, általában drágább felszerelést és sok hangszalagot igényelnek: mindez az archívum számára túlzottan költséges lenne.

Az utóbbi években az archívum a felvételekhez többnyire hálózati és telepes változatú norvég Tandberg magnetofonokat használt. Ezekből jelenleg 50 db áll az archívum rendelkezésére. Az elsőket 1963-ban szerezték be. Ezek az archívum céljai-

nak nagyon megfelelőnek bizonyultak. A terepen könnyen mozgathatók, eléggé tartósak, és olyan könnyű használni őket, hogy egyáltalán nem igényelnek magas technikai tudást a felvétel készítőjétől. A Tandberg magnetofonoknak öt típusát használja az archívum: a nyolcast, amely két sebességű; a három sebességű kilencest; ennek tranzisztoros változatát, a tizenötöst; a tizenkettes sztereó készüléket, valamint a tizenegyes elemes riportermagnetofont. Ezek úgynevezett nyitott rendszerű orsós magnetofonok. Az archívum a jövőben sem kíván a kazettás technikára áttérni. A kazettás szalag vékonysága és keskenysége miatt a felvételek megőrizhetősége rosszabb, mint a közönséges szalagra rögzítetteké.

Az archívum kezdettől fogva kizárólag dinamikus mikrofonokat használ. Az archívum céljainak leginkább azok a típusok felelnek meg, amelyek irányra érzékenyek. Az ilyen mikrofon akkor veszi jól a hangot, ha egyenesen, kb. 30 cm távolságból beszélnek bele. A mikrofon mögül és az oldalról jövő hangok a hangszalagon rosszabbul hallatszanak, s ez a felvételt zavaró zajok csökkenését eredményezi. — Jelenleg az archívum csak két mikrofonmárkát használ. Az egyik a Sennheiser típusú MD 408 (impedanciája 200 Ω , érzékenysége 0,15 mV/ μ b, frekvenciája 100—14 000 Hz). A másik pedig az AKG 202 típus (impedanciája 300 Ω , érzékenysége 0,16 mV/ μ b, frekvenciája 20—20 000 Hz).

A kezdeti kísérletek után az archívum az amerikai Scotch 208 típusú hangszalagot használja. Ez poliészter vázú, átlagos erősségű „low print” szalag, amelyen az átkopírozódás, a hang átvándorlása a csévézés közben elhanyagolhatóan ritkán fordul elő, és amely éppen emiatt hosszú ideig alkalmas a megőrzésre. Az átlagos tartósságú szalagokhoz képest nagyon finom szerkezetű és rendkívül hajlékony, ezért jól megfelel a kis felvételi sebességhez, valamint a kisebb magnetofonokhoz is, amelyekhez általában vékonyabb szalagot ajánlatos használni. Az archívumban 5 és 7 col átmérőjű hangszalagorsókkal veszik fel a szövegeket. Az elsővel két sávon, 9,5 cm/s sebességgel egy órányi, az utóbbival két órányi felvétel készíthető.

A ma használatos poliészter vázú hangszalagok tudvalevőleg jól bírják a hőmérséklet és a páratartalom változását. A Finn Nyelv Hangarchívumának a Helsinkii Egyetem alagsorában lévő szalagraktára ennek ellenére el van látva Carrier márkájú vízkondenzáló klímaberendezéssel, amely a helyiséget egyenletesen hűvösen (+18 °C) tartja; valamint Defensor típusú légnedvesítővel, amelynek segítségével a viszonylagos páratartalom állandóan 55%. A hangszalagtekercsek eredeti kartondobozukban maradnak, a dobozok pedig álló helyzetben úgy kerülnek a polcokra, hogy az orsók meg ne nyomódjanak vagy el ne görbüljenek.

Gyakran felvetődik, hogy általában meddig őrizhető meg a szalagon lévő hangfelvételek. Erről még nincsenek tapasztalati ismereteink, ezt majd az idő mutatja meg. Az archívum legrégebbi felvételei kb. három évtizede készültek, ezeken semmiféle halkulást nem lehet észrevenni.

Az archívum rendszere, a gyűjtemények használata

A Finn Nyelv Hangarchívuma a felvételeket időrendi sorrendben őrzi. Minden szalag minden felvételéről gyűjtőcédula készül. Ez az archívumban az ismeretszerzés alapegysége. A cédula tartalmazza az adatközlő nyelvvel kapcsolatos megjegyzéseket, pontos személyi adatait — még azt is, hogy élete folyamán mely helyeken élt —, a felvétel készítésének idejét, helyét, valamint a felvétel készítőjét, sőt még olyan technikai tudnivalókat is, mint például a szalagsebesség és a felvétel időtartama. Végül a cédula feltünteti a szalag számát és a felvételnek az adott hangszalagon viselt sorszámát (ugyanazon a szalagon ugyanis általában több felvétel vagyis elbeszélés található).

A cédulák a gyűjtőkatalógusban a szalagok és a felvételek szerinti számrendben találhatók. A különböző nyelvek és nyelvjárások gyűjtőcéduláinak számai nyelvek és települések szerint is össze vannak gyűjtve külön cédulákon. A településcedulákról (nyelvi cédulákról) kiderül az adott nyelvjárás (nyelv) összes anyagmennyisége órányi, percnyi pontossággal. A cédulák települések és nyelvek szerint betűrendben vannak.

A gyűjtőkatalógus és a településkatalógus mellett betűrendes személyi katalógus is létezik azokról, akikkel felvételt készített az archívum. A személyi cédulán annak a szalagnak, illetve szalagoknak a száma található, amelyek az adott személy beszédét őrzik, valamint a beszélgetések összes időtartama.

A nyelvjárásokról és az adatközlőkről a gyűjtők által összeállított gyűjtési beszámolókból lehet további ismereteket szerezni. Ezekben a gyűjtők fő vonalaiban, naplószerűen ismertetik a gyűjtőmunka lefolyását, közelebről jellemzik az adatközlőket, és elmondják megfigyeléseiket a nyelvjárás jelenségek megőrződéséről. A gyűjtési beszámolók kötetlen formájúak, a gyűjtők a munka során szerzett személyes benyomásaikat is elmondhatják benne.

A hangarchívum kezdettől fogva törekedett arra, hogy az adatközlőkről — legalább a legkiválóbbakról — fényképfelvétel is készüljön, lehetőleg saját környezetükben, a beszélgetés ideje alatt. Így gyűlt össze az archívum kb. 6500 fényképet tartalmazó gyűjteménye. Szinte minden kép negatívja is megvan az archívumban.

A Finn Nyelv Hangarchívumának felvételeit az egyetemi hallgatók és a kutatók — csakúgy mint a nagyközönség — szabadon használhatják. A felvételeket az archívumban is meg lehet hallgatni, sőt kölcsönözhető is. Az 1970-es években összesen 10 500 órányi felvételt kölcsönöztek az archívumból. Az eredeti felvételeket nem használják, csupán a róluk készült másolatokat. Eddig az archívum anyagának több mint $\frac{1}{3}$ részéről, kb. 7500 órányi anyagról készült másolat. A cél az, hogy a teljes anyagról álljon rendelkezésre másolat, ez az archívum szolgáltatási lehetőségeit is javítaná.

A szolgáltatások javítását teszi lehetővé az is, hogy az archívum felvételeiről 1963-tól kezdődően tartalomjegyzék és témakatalógus készült. Ezek a nyelvtudományon kívül leginkább a néprajz, a néphagyományok és a történelem kutatásában hasznosíthatók. A tartalomjegyzékek részletekbe menően tüntetik fel az adott hang-

szalag tartalmát. A tartalomjegyzékekben előkerülő témákat kicédulázzák; ezekből áll össze a témakatalógus. 1976-ig 3360 órányi szöveg tartalma volt katalogizálva. Ezekből 54 katalóguskönyv és 59 000 témacédula gyűlt össze. A témacédulákat több mint 600 címszó szerint csoportosították. A címszavakat a következő fő osztályokba sorolják be: foglalkozások, szállítás, háztartás, kézi munkák, öltözködés, épületek, természet, nagy életfordulatok, időszámítás és időjárás, népköltészet, társadalom. A tartalomjegyzékek összeállítása 1976-tól anyagi eszközök hiányában szünetel. Ez nagy kár, mivel ezáltal az archívum felhasználhatósága csökken: az anyag tartalmáról ugyanis nem állnak rendelkezésre információk.

Az archívum felvételeit folyamatosan lejegyzik, azaz fonetikus írással rögzítik. Jelen pillanatban kéziratos formában 1000 órányi szövegről készült lejegyzés. Nyomtatva ez 25 000 könyvoldalt tenne ki. A lejegyzések elsősorban finn nyelvjárásokból valók, de karjalai, inkeri, lüdi, lapp és zürjén szövegek is vannak köztük.

A hangarchívum anyagából az évek folyamán a kutatók és a nagyközönség igényeinek kielégítésére nyomtatásban is megjelentek bizonyos részletek. 1971-ben jelent meg Terho Itkonen „Kuoreveden ja Keuruun murrettä” (Kuorevesi és Keuruu nyelvjárása) című munkája, amely négy órányi, fonetikusan pontosan lejegyzett nyelvjárás mutatót közöl az adott településekről, valamint a nyelvjáráshoz fűz magyarázatokat. 1977-től kezdődően jelenteti meg a Finnországi Nyelvek Kutatóközpontja a nagyszabásúvá vált „Suomen kielen näytteitä” (Finn nyelvi mutatók) című sorozatát, amelyből eddig 18 kötet jelent meg. Minden kötet 2 órányi, pontosan lejegyzett nyelvjárás szöveget tartalmaz egy-egy településről. A köteteket az adott nyelvjárást jól ismerő szakemberek szerkesztik.

A nyelvtudósok mellett a nagyközönség használatára is készült J. Juhani Korttala 1964-ben megjelent „Vanha Kuusamo kertoo” (A régi Kuusamo mesél) című könyve. 1973-tól kezdődően jelenteti meg a Finn Irodalmi Társaság „Kotiseudun murrekirjoja” (A szülőföld nyelvjárás könyvei) című sorozatát, amely a szakemberek mellett szintén a nagyközönség számára is készül. Eddig a „Someron murrekirja” (Someroi nyelvjárás könyv) (417 l., 1973), a „Tyrvään murrekirja” (Tyrväi nyelvjárás könyv; 385 l., 1976) és a „Länsi-Kannaksen murrekirja” (A Nyugati-soros nyelvjárás könyve; 259 l., 1982) jelent meg, Pertti Virtaranta szerkesztésében. Megjelenés előtt áll a Paula Eskola által szerkesztett „Porin murrekirja” (Pori nyelvjárás könyve). — Ugyanilyen alapelvek szerint szerkesztette Helmi Virtaranta a karjalai történetek gyűjteményes kötetét, a „Kultarengas korvaan”-t (Aranykarika a fülbe; 397 l., 1971).

A Finn Irodalmi Társaság megjelentetett továbbá — leginkább az egyetemi oktatás szükségleteinek kielégítésére — a Finn Nyelv Hangarchívumának anyagán alapuló ötrészes sorozatot, amely a „Näytteitä uralilaisista kielistä” (Mutatók az urali nyelvekből) (The Uralic Languages, Examples of Contemporary Usage) címet viseli. A sorozat részei: I. Suomen murteet (A finn nyelvjárások; 1980. Szerk.: Pertti Virtaranta és Jaakko Yli-Paavola), II. Viron kirjakieli (Az észti irodalmi nyelv; 1975. Szerk.: Pertti Virtaranta és Seppo Suhonen), III. Lähisukkielet (A közeli rokon nyelv-

vek; 1978. Szerk.: *Pertti Virtaranta és Seppo Suhonen*), IV. Etäsukukielet (A távolabbi rokon nyelvek; 1975. Szerk.: *Juha Janhunen*), V. Unkarin kirjakieli (A magyar irodalmi nyelv; 1978. Szerk.: *Seppo Suhonen és Viljo Tervonen*). Minden egyes részhez szövegfüzet is tartozik és kb. egy óras magnetofonkazetta.

Az archívum anyagát főleg a különböző egyetemek, főiskolák hallgatói és kutatói használják. Megemlítendő, hogy az 1960-as évektől kezdődően több mint tíz doktori disszertáció, két tucatnyi licenciátusi dolgozat és 150 olyan szakdolgozat készült, amelyek kisebb-nagyobb mértékben az archívum anyagán alapultak. De az archívumot mások is felhasználják: elég ha csak a rádiót és a különböző színházakat említjük, akik nyelvjárási darabjaikhoz eredeti népnyelvi szövegeket igényelnek, mintául színészeik számára. De még a mindennapi emberek is betérnek néha az archívumba, hogy szülőföldjük nyelvjárását (vagy akár valamelyik rokonuk beszédét) hallgassák.

A Finn Nyelv Hangarchívuma első évtizedeinek nagy vállalkozása, a régi finn népnyelv gyűjtése lassan végéhez érkezik. Most ennek az anyagnak a további feldolgozása van soron: a katalogizálás, lejegyzés és lehetőségek szerint a megjelentetés. A gyűjtőmunkában pedig a beszélt nyelv különböző változatainak gyűjtésére helyeződik át a fő hangsúly, a kutatók igényeinek megfelelően. A másik fontos cél a rokon nyelvek rendszeres gyűjtése. Ez remélhetőleg a szovjet és a magyar finnugristákkal együttműködve valósul meg.

ERKKI LYTTIKÄINEN

The Finnish Language Tape Archive

The function of the tape archive is to store on tape Finnish and related languages for the purposes of research and university teaching. The archive contains altogether about 20,000 hours of tapes, of which about 15,000 hours is of Finnish dialects. The collection is set out in categories on page 130. In its extent the Finnish language tape archive is probably the world's largest sound archive for linguistic science.

It was founded in 1959 through the activities of professor Pertti Virtaranta and it now forms part of the organisation of the Research Centre for Domestic Languages.

Old colloquial speech has been recorded not only within Finland but also outside its borders: in Vermland and Norrbotten in Sweden, in Finnmark (Norway), in Ingria, America and Australia. In recent times, attention has also been paid to the recording of the changing spoken language of Finnish; collection of material of significance to cultural history has been part of the programme since the archive's inception.

The archive contains samples of all the Uralic languages. There is Hungarian, both dialectal and spoken, with a relatively large number of interviews with writers and other cultural figures.

In dialect recording the aim has been to capture unscripted, natural speech.

Interview subject matter is in principle unlimited and questionnaires are not used. The average age of the interviewees is about 80 years. Recordings are conducted at the interviewees' homes where studio conditions have been created. Recording equipment is of semi-professional standard.

A running index card is written out for every tape in the archive, containing the essential information about the interviewee and the recording. This running index forms the nucleus of the archive's retrieval system. To assist retrieval there are also dialect, language and interviewee files. About a fifth of the dialect material has been categorised with a list of contents and subject matter.

About 900 hours of the archive material have been transcribed phonetically. Material has also been published in printed form in several volumes. Some of these are noted on pages 137—8. The archive's address: Vironkatu 9 A 3, 00170 Helsinki 17 Finland

E. LYYTIKÄINEN

